

Biblioteksböcker och biblioteksmänniskor

En personlig dekonstruktion av biblioteksboken

Johan Abrahamsson

Jag har lånat en bok, och den ligger framför mig på skrivbordet. Så här kan den beskrivas: Den har en framsida, en baksida, en bokrygg, och mellan pärmarna finns boksidor med bilder och text. Men det är ingen vanlig bok, för den är lånad på ett bibliotek, och det syns.

Jag kan tycka om en boks tyngd, en tyngd som gör att den vilar skönt i handen. Andra böcker väger ingenting, eller i alla fall mindre än man väntar sig. Ibland är det en boks vikt som avgör om jag börjar läsa den, eller om jag avstår. Av samma anledning kan en boksamlare älska böcker utan att läsa dem. Han tycker i så fall om böcker som föremål, inte som litteratur. Men är motsatsen möjlig, att man tycker om litteratur utan att tycka om böcker?

En roman består av en litterär text skriven av en författare. Denna text materialiseras i form av en bok, och i den formen möter den sin läsare. Texten är inte längre naken, den har fått sina pärmar, sin titel, sitt omslag... Den franske litteraturvetaren Gerard Genette menar att texten presenteras i denna form ”in the usual sense of this verb but also in the strongest sense: to make present, to ensure the text’s presence in the world”. (Paratexts, 1997, s.1)

Hur texten presenteras påverkar naturligtvis hur den blir läst. Innan du börjar läsa har boken redan gett dig sinnesintryck, förväntningar, förståelse, associationer. Då man förändrar en boks utseende förändrar man därför den litterära textens mening. Varje ny upplaga är en ny tolkning.

Framför mig på skrivbordet ligger alltså en bok. Den är lånad på bibliotek och det syns. Biblioteksböcker liknar inte andra böcker. Innan en bok ställs upp i bibliotekshyllan genomgår den en rad förändringar. Detta sker hos bibliotekstjänst, sambindningscentralen, men också på biblioteken. Där binder man om böcker, plastar in pärmar, tillför streckkoder och kategoriseringsnummer. Detta förändrar bokens identitet – den blir en biblioteksbok. Alla kan skilja en biblioteksbok från andra böcker. Dess kännetecken är så påtagliga att det direkt syns på en bok att den kommer från ett bibliotek.

Då jag på antikvariat stöter på en biblioteksbok känner jag mig lite illa berörd. Jag tror egentligen inte att boken är stulen, den kan ju mycket väl vara utgallrad. Men boken hör inte hemma där, i bokhandeln. Biblioteksboken är så starkt kopplad till sitt sammanhang att den utanför biblioteket blir ett monster. En sådan bok tappar också i ekonomiskt värde. Vem vill äga en biblioteksbok? Självt äger

jag flera. Men dessa böcker har jag en speciell relation till. Jag behandlar dem inte som mina andra böcker, och jag värdesätter dem inte på samma sätt. Att det är biblioteksböcker kommer jag aldrig riktigt ifrån.

Man kan fråga sig vad en biblioteksbok är. Karaktäristisk är den tjocka pärmen, med en vävartad struktur, ofta i en kraftig färg. Denna pärm är slitstark men ersätts allt oftare av en inplastad originalpärm. Kanske har den traditionella bibliotekspärmen blivit omodern.

Ett annat kännetecken är bokryggen. Biblioteksböckernas bokryggar har ett standardiserat utseende, samma enkla typsnitt och samma information: titel, författare, klassifikationskoden, och möjligen ett årtal. Förlagsnamnet, som annars brukar finnas på bokryggar, faller däremot bort. Bokryggen speglar alltså hur boken förflyttat sig från ett sammanhang till ett annat, från bokmarknaden in i biblioteket.

Denna resa fortsätter, för varje biblioteksbok har dessutom en etikett fäst på baksidan. Etiketten har ett karaktäristiskt utseende med en sifferkombination och en optisk streckkod. Koden är bokens kontakt med datasystemet och bakom denna etikett kan man också finna magnetremsan. Remsan kontrollerar att boken registreras då den flyttas från biblioteket. Med koden och magnetremsan blir boken en del av en större helhet. Den är inte ett enskilt oberoende objekt, utan en del av biblioteket och dess katalog. Man kan också lägga märke till kodens placering, för det är inte bokens utseende som avgör denna placering utan maskinen som ska avläsa streckkoden. Därför hamnar koden ibland olyckligt så att den täcker en bild eller delar av baksidestexten.

I denna inventering av biblioteksbokens kännetecken, vill jag slutligen nämna de stämplor som biblioteken mer eller mindre okänsligt trycker i sina böcker. Boken framför mig har tre sådana stämplor: en på första uppslaget, en på sista uppslaget, samt en på titelsidan. Minst två av dessa stämplor är överflödiga.

Hur ska man förstå denna förvandling och denna behandling? Vilken funktion har dessa ingrepp och vad blir konsekvenserna av att en bok blir en biblioteksbok?

Biblioteksböcker ska hanteras på ett särskilt sätt. De måste kunna tåla transporter och flitig användning. Dessutom måste de vara tillgängliga i ett informationssystem, så att de är enkla att hitta och söka reda på i datorer och

i bokhyllor. Framför allt ska böckerna lånas ut, och därmed måste de kontrolleras så att de inte försvinner. Förändringarna av en bok syftar alltså till tre saker: slittålighet, kategorisering och kontroll.

Men vad går förlorat då boken förändras? Mest uppenbart är den estetiska och sinnliga kvaliteten hos boken. Ryggen standardiseras, skyddsplasten läggs över bokens omslag och döljer materialets struktur. Etiketter och koder klistras över omslag, bilder och texter. Stämplars placeras mitt på en titelsida. Detta skadar framförallt böcker som har en medveten estetisk utformning och böcker med bilder. Många barnböcker tillhör den kategorin, men det gäller också andra böcker, till exempel fotoböcker. I dessa fall kan bibliotekens tilltag upplevas som respektlöst, och vissa böcker blir förstörda.

Information går också förlorad. Det gäller sådant som täcks över av koder och stämplars. Denna information är inte alltid viktig men i många fall kan det vara störande för låntagaren (lägg märke till ordet – låntagare). Man ser halva ord och meningar, och blir då extra intresserad av att läsa just det som är dolt, just det lockar ens nyfikenhet.

Den sista förlusten är av ett annat slag. Bokens självständighet förloras, den blir en del av ett mycket speciellt sammanhang – biblioteket. På samma sätt som läroboken tillhör skolan, tillhör biblioteks-boken en samhällsinstitution. Biblioteket är mer än en plats, mer än ett hus fyllt av böcker. Det är en mental och social inrättning.

Man kan tycka att biblioteks-bokens kännetecken är små och bagatellartade. Det handlar ju om praktiska och nödvändiga kompromisser. Men sammantagna utgör de ett batteri av tecken som tillsammans talar om att en bok är en biblioteks-bok, och alla kan vi tolka dessa tecken. De påverkar sedan hur man läser, men framför allt vilka som läser.

Biblioteks-boken lockar de redan invigda, de som kan identifiera sig med institutionen. Då du läser en biblioteks-bok blir du en del av biblioteket, dess värld och dess värden. Själv lånar jag mycket böcker och jag kan trivas i bibliotek. Däremot avskräcker kanske biblioteks-boken nya grupper från att nå litteraturen. Att en bok är slittålig, kategoriserad och kontrollerad lockar få nya läsare. Men man kan konstatera att biblioteks-boken finns, den tillhör en egen kategori av böcker, med sitt eget sammanhang, sin egen estetik, och sina egna läsare – biblioteksmänniskorna.

Artikelförfattaren är gymnasielärare i Lidköping

**Då jag på antikvariat
stöter på en biblio-
teksbok känner jag
mig lite illa berörd**